

УДК 655.512+687.3.06+681.616.86

М. Д. ФЕЛЛЕР

МОВНИЙ МЕХАНІЗМ РЕДАГУВАННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА АВТОМАТИЗАЦІЇ ВИДАВНИЧИХ ПРОЦЕСІВ

Найбільш суттєвою перешкодою для повної автоматизації поліграфічних процесів є наявність коректурообміну з видавництвом, правка проти оригіналу та відсутність відповідної автоматизації видавничих процесів. Хоч не можна уявити собі, щоб процес управління видавничою діяльністю, чи процес редагування міг

бути повністю переданий машині, однак, як свідчить аналіз, цілий ряд рутинних операцій, зокрема, пов'язаних з підрахунками, потрібними для планування видавничої політики, перевіркою фактичного матеріалу та вичиткою й коректурою видавничих оригіналів у процесі підготовки програм автоматичного набору, можна автоматизувати.

Можливість автоматизації комплексної публікаційної оцінки видань на етапі підрахунків результатів опиту експертів, чи майбутніх покупців, так само як і можливість перевірки фактичного матеріалу шляхом створення автоматизованих інформаційно-пошукових систем не викликає сумнівів. З коректурою й особливо вичиткою справа стоїть складніше. У зарубіжній практиці під автоматизованим редагуванням розуміють внесення виправлень у текстову інформацію, що зафіксована в програмі для автоматичного складання, на основі адресування виправлення до певних координат у цій програмі (рядок і місце в рядку, текст, що повторюється). Не лише в прийнятті рішення про відповідну зміну, але навіть і в сигналізації про необхідність якоїсь зміни, можливу наявність помилки в тексті, машина участі не бере. Семантична інформація відповідній обробці не підлягає.

На нашу думку, не звертаючись до глибинного семантичного аналізу, тобто до введення в машину семантичних характеристик слів, на основі виключно або переважно аналізу текстової інформації є можливість семантичного аналізу тексту в тих межах, в яких вдаються до нього при більшості операцій коректури та вичитки [1, 2]. Це переконання ґрунтується на аналізі мовного механізму редагування та виділенні в тексті твору як знаку різних ґносеологічних шарів [3]. Коли політичне редагування передбачає зіставлення твору і його елементів з оточуючою дійсністю, інформаційною ситуацією, завданнями, що стоять перед суспільством, галуззю, і це практично виключає можливість його автоматизації, якщо наукове редагування передбачає зіставлення структури твору зі структурою, що виділяється в дійсності, і отже, може бути автоматизоване лише частково (фактографічні інформаційно-пошукові системи), то з літературним редагуванням справа стоїть інакше. Поки що неможливо говорити про зіставлення авторського смислу і мовного значення тексту, що передбачало б семантичний аналіз контексту та мовних одиниць. Неможливою уявляється і друга операція, здійснювана при літературному редагуванні — зіставлення мовного значення і текстової інформації (експонента), яка передає це значення, оскільки це вимагає суто семантичних операцій.

Проте цілком можливим уявляється зіставлення власне текстових одиниць. Подібні операції зіставлення одиниць текстової інформації, включаючи зіставлення її в однакових позиціях у текстових конструкціях, лежать в основі вичитування (уніфікація оформлення та скорочень, зазначення повторів тощо) та коректури, яка в ідеалі полягає в зіставленні з формами, зафіксованим в словниках і граматиках. Те, що шляхом опосередкувань струк-

тури дійсності втілюються свідомістю в структури смислів, структури смислів — у структури значень, а останні — в структури текстової інформації, дає змогу сподіватись, що є об'єктивні підстави для створення в майбутньому досить потужного (хоч і обмеженого неможливістю включитись в соціальне життя) штучного редакторського інтелекта. Сьогодні, однак, доцільніше зупинитись на розв'язанні завдань, що й справді лежать на поверхні тексту. До згаданого можна додати числовий аналіз тексту з точки зору його естетичних характеристик — довжин і співвідношень окремих елементів. Алгоритми, які дають змогу на основі закінчень слів розпізнавати граматичні класи, створюють додаткові можливості такого числового аналізу.

Автоматизація процесів вчитки та коректури об'єктивно вимагає подальшого удосконалення видавничого процесу і приводить до скорочення принаймні одної коректорської операції. За умови, що попередній етап видавничого процесу буде доведений до такого об'єктивно оптимального для забезпечення якості видавничих процесів рівня, коли прийнятий до редагування рукопис не передбачатиме структурних змін, функціональної стильової ломки і редакторське втручання обмежуватиметься правкою-обробкою, можна уявити собі, що програма для автоматичного набору виготовлятиметься з редакторського оригіналу. Машинопис, який видавці одержуватимуть у такому випадку, потребуватиме редакторського перегляду й вчитки; що стосується зчитки, то потреба в ній виникатиме лише в окремих, найбільш відповідальних місцях, де є цифрові дані, прізвища тощо, а за умови дублювання виготовлення програм і машинного зіставлення їх ідентичності, що виявляє помилки друкарки, і зовсім відпаде.

Поряд із виготовленням програми і машинопису міг би відбуватися машинний контроль текстової інформації, результати якого позначалися б на полях знаками запитань, чи іншими кодифікованими знаками, що вказували б на характер можливої помилки. За результатами такий контроль дорівнював би наскрізній коректорській читці та вчитці, він сигналізував би редакторові про орфографічні та пунктуаційні помилки, необгрунтовані повторення слів і конструкцій, розбіжності у прізвищах, термінах — граматичних дублетах [4], скороченнях, відхиленнях від естетичних вимог до тексту щодо довжини конструкцій, монотонності їх повторювання, порушення структури стандартних конструкцій (визначень, бібліографічних описів, мовних кліше). Надалі такий контроль можна б поширити на явища сполучування слів, стати основою для складання предметних та іменних покажчиків.

Сучасне мовознавство практично вже виробило апарат для структурно-стилістичного і статистико-стилістичного аналізу текстової інформації, що підводить нас до меж семантичної. Однак мовознавці цього напрямку лише констатують факти, але не дають нормативної і тим більше функціонально-рекомендаційної оцінки з позицій психології сприймання тексту. Поєднання цих двох напрямків з психолінгвістичним та дослідженнями з позицій

культури мовлення необхідне для розв'язання практичних завдань автоматизації вчитки й коректури.

На закінчення доцільно перерахувати конкретні напрями досліджень на тематично обмежених видавничих матеріалах, результати яких слід використовувати під час розробки програм автоматизації видавничих процесів (при цьому аналіз повинен проводитись як на матеріалі досконало відредагованих видань, так і на матеріалі авторських, правлених редактором, і редакторських з помітками вчитчика оригіналів, а також перших версток): виявлення типових правок та їх формалізований опис, аналіз частотності слів, висловів, конструкцій та їх довжин, аналіз естетичних характеристик текстів (співвідношення довжин речень в абзаці та рисунок абзаців і речень в їх довжині та позиціях певних граматичних класів слів), аналіз позицій, у яких припустимі повтори, аналіз формальних ознак контамінації конструкцій, виявлення мовних кліше, специфічних для даної тематичної групи видань, створення для тематичних груп видань словників сполучуваності термінів, створення термінологічних словників і анτισловників.

Список літератури: 1. *Золотухин А. В., Феллер М. Д.* Проблемы автоматизации наборных и издательских процессов. — В кн.: Проблемы высокой печати. Львов, 1965. 2. *Присяжний В. Д.* Про передумови автоматизації видавничих процесів. — В кн.: Книга. Редактор. Інформація. Київ, 1973. 3. *Феллер М. Д.* Эффективность сообщения и литературный аспект редактирования. — Львов, 1978. 4. *Квитко И. С.* Термины в научном документе. — Львов, 1977.

It is possible to determine after formal sings some semantic facts prised as mistakes by editional reader. The linguistic mechanisme and reasearch lines of editional reading automation are determined.

Стаття надійшла в редколегію 8 квітня 1980 року